

Տարեկան 10 րուբլի, վեց ամիսը՝ 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ. ամիսը՝ 1 ր., Տասնով 5 կ. Բաժանորդ գրում են թիֆլիսում միմյանի խմբագրատանը:

Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция „Норъ-Даръ“ Կամ Tiflis Rédaction „Nor-Dar“.

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի ունի օրերէն) ժամը 9-ից մինչեւ 2-ը: Ծայարագրութիւններն ընդունում են տան լեզուներով Ծայարագրութիւնների րասին 3 կ., քիկոյնների համար կրկնապատէի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Թրքական գործերը: Անցքերը գրեւէմ: Բրոնիկոն — Լուրեր: Իմ գիտությունները: Ինչ է պատճառը, որ կանայք հրկար են ապրում քան տղամարդիկ: Անուշադիր մնացած մի չարիք: Թող թաղից ու թիւնն ու. — Բալանան: Բազաբա կա. — Անգլիա: Հիւսիսային: Բանասիրական: — Երկու խօսքի հերթում: Տեղեկատու: Յայտարարություն:

ԹՐԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

«Berliner Tageblatt»-ի 4. Պուլսի թղթակիցը մարտի 25-ից (ապրիլի 6-ից) հեռագրում է. «Երեկ երեկոյան հսկայական անկողնի ծնունդը տալիս թորատու կատարում ընդունվողների մասին: Թուրք բնակիչներն իրենց շատ լաւ են պահել, յարձակմանը մասնակցել են միայն քրդերը: Մուսուլմաններն և բերատապա, որոնք արդէն արձակուրդ են պաշտօնից, խիստ արատաւորի են իրենց նրանով, որ անտարբեր են գրտնուղի դէպի Թորատու կատարում անկարգութիւնները: Անկարգութիւնների օրը, չորս ժամուկ ընթացում, հեռագիրը հեռագիր ետեղից ի լուսանկարում Թորատի իշխանութեան և Երզրդ-Քէզլի միջև: «Արայում, Սըվազից ոչ հեռու, միևնոյն օրը աննշան անկարգութիւններ են կատարուել: Լուրեր են շրջում, թէ նոյնպէս անկարգութիւններ են պատահել Զմիւռնիայում: Այստեղ նորից ամենքին ահ ու սարսափ է տիրել: Այս օրերս ֆրանսիական պարլամենտի անդամներին բաժանում է Քեդիլի:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

«ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԷՐ» ՀԵՐԲՈՒՄ

Քննարկող գիրք, գի գրք համարիչը նորոգ ունի գրեական յախտակներ: Յ. Լ. Բ. Կ. 39

Դառնումը այժմ բուն ինդուստրիան: Զահագործական հայրենի Անատոլիական կարգավիճակի թիֆլիսից դուրս գրած 70-72 վանդակից ցանկը մէջ կը բերէ, յարմէ օրինակում է կը ընդ նաև Լոնդոնի Գաղանկատուացի իւր Արտանից պատմութեան մէջ. թէ այս երկու հեղինակներն ալ ու. Յակոբայ վանքը Հայոց լիւնը չեն յիշեր և թէ ոչ օտարաց և սոսմային պատմիչներն այդպիսի բան մը յիշատակած չեն: (Տես տետր Երես 111): Ահա տակ մեր քով ունեցած Անատոլիական վարդապետի գրած վանդակից ցանկին մի քանիսն կը զննենք այստեղ, թէ արդէն յայտնի եղածներն և թէ անյայտները, և ի վերջոյ կը յայտնուի նաև Գաղանկատուացիին գրածները, և դարձեալ պիտի յարմար մեր մօտ գտնուած վանդակից գրքերու մի քանիսը: օրով յայտնի պիտի լինի թէ

1) Տես «Երբ-Գար» № 54.

Գիրքը սկսում է 4. Պուլսի ֆրանսիական զինուորական պ. Կամբունի հեռագրով, որ նա ուղարկել է 1895 թ. հոկտեմբերին Տրապիզոնի անցքերի վերաբերմամբ: Այնուհետև հրատարակում են ֆրանսիական հրապատմանի գեղարվեստական լեզուները, Գիրքերը, Սըվազի, Մուսուլմանի, Ուրֆայի, Զէլթունի, Մարգուտի, Արաբիի և Գիտարիայի կատարած ներքին մասին:

ԱՆՔԵՐԸ ԿՐԵՏԵՆՈՒՄ

Գերմանական թերթերին հեռագրում են Ուլմիցից: Ցունատանի աղտուած թեան տարեդարձի տոթի (մարտի 25-ին) քաղաքը տօնական կերպարանք էր ստացել: Արքայական ընտանիքն այցելից մայր տոնարը, ուր և ներկայ եղաւ ժամատացութեանը: Ժամատարին ըզգամարդ ամբողջ էր կանգնած, որը ցնծագին ողջունում էր արքայական ընտանիքին: Ժամատացութիւնից յետոյ, որին ներկայ էին գիտնականական մարմին անդամները, ամբողջ գիմից դէպի Նաւարան, ուր մի քանի հայրենասիրական հոգեւոր արտասանութեան: Երբ արքայական ընտանիքը դուրս էր որ կառք նստի, ամբողջ միջից և յուսմանակցից թղթի կտորներ էին թռչում, որոնց վրայ գրուած էր. «Գեցցէ՛ պատերազմը: Տաճարի մօտ նոյնպէս աղաղակներ էին լսուած: «Գեցցէ՛ Գրետին, կեցցէ՛ պատերազմը, կեցցէ՛ թագաւորը: — «Tamps»-ը մի նամակից հետեւալն է քաղում Գրետի իրենց գրութեան մասին: «Բաղաժիւր և քաջասիրտ աղբւս ամբողջին ու յոյններն իրենց ձեռքի մէջ ունեն աթոռ՝ չկողմն: Նրանք չըջապատել են Գրետին, Գանդին, Ռեթիման և Սիտիան: Այն տեղերը կարելի է միայն տպահով համարել, ու

ու. Յակոբայ վանքը Արշակունից ժամանակին չի ետաւ է. և ոչ թէ խաշակրաց աղին հայոց տնացում:

Տեսնում Անատոլիական թորախորհրդի վարդապետի գրեալ յայտարարութիւնս, ի խնդրոյ բարեպաշտ իշխանին համազասպա կոմսարականի պահպանուելոյ, որ կամէր զնալ յերուսաղէմ: Ի ժամանակ թագաւորութեան մեծ ինքնագրաւոր և ի հայրապետութեան ու. Գրեգոր լուսաւորչին մերոյ շինեցան ի մեծամեծ իշխանացն մերոյ ի ս. քաղաքի Երուսաղէմ բազում վանքայր, որոց ահականաւ եղեալ, գրեցի իւրաքանչիւր գնուստ յականէ յանուանէ:

1) Պետրոսի առաքելոյ վանքն, արտաքոյ քաղաքին ի Սելովմայ կողմն է, որ կաշի հառաչումն Պետրոսի շինեցաւ արժանի՝ զանձէն: Այս աւերակ տեղը Սիօնէն քաղաքով ժամ հեռի դէպ յարեւելիս ընդարձակ ըլլակին կողմ շինուած, յորմէ կեանքի Սելովմայ գիւղը բոլոր պատգալայր, Գաղղիացի կամար յարաբացւածէն զնայ իւր դաշտակ կամ արտ 1886 ին, և յանձնեց Օղոստինեան կրօնաւորաց, և տակաւ սկսած են տեղը և երկու քաղաքը մարքել: Եւ այժմ տակաւ ինչ Միտիոն երեցած է, գտան նաև քանի մը պղինձ գրամ Արքանոսի և Գոստանդիանոսի, 50-էն աւելի մեծամեծ ջրամբար, յուսով է որ տակի լաւ հնութիւններ բացուին:

2) Պաղատանք ու. Գարապետին, ու

թոնք գտնուած են երոպական նաւերի թնդանօթների գիմացը: Զըջակայ լեռներում բերդերը չըջապատուած են ապստամբներով, և թուրքերը չեն կարող կենսական մթերք տանել այնտեղ: Փոքրիկ ընդհարումներ պատահում են անդադաւ կերպով: Երոպական գործերի թիւն այնքան քիչ է, որ նրանք չեն կարող գործօն դեր կատարել Գրետի իսթաղիցման համար: Ամենից լաւ ապրում են անգլիացիները: Նրանք ունին երկու բժիշկ, հիւանդանոցի եօթը ծառայող, Գրետին, կառքեր և այլն: Նրանց սպաները ստանում են 600 ական ֆրանկ ամսական, մինչդեռ Փրանսիացի սպաները ստանում են 3-ական ֆրանկով օրական: Երոպական գործերի միջև (մի տեսակ բարեկեցիկ խառնակութիւն) լաւ յարաբերութիւններ կան: Ապրում են արաբներ: Թուրք զինուորների թիւը Գանդում 3,000 է: Երաւարում են օրական 12 ժամ և արդէն 16 ամիս է, որ Երետին չեն ստացիլ: — Ուլմիցի «Akropolis» լրագիրը հաղորդում է, թէ շուտով կը հրատարակուի յունական «Ապիտակ գիրքը»: Գրետի խնդրի մասին, որի մէջ հերքուած կըլինին բրիտանական հրապատարի անգլիական թերթի: Եւ հաղորդում տեղեկութիւնները: Ի միջի այլոց, հերքուած կըլինին նաև Գրետի մասնակցականների այն պնդումը, թէ կողմն անշարժ կայքերի մեծ մասն իրենցն է, քան թէ քրիստոնեաներին: Այդպիսի մի «Ապիտակ գիրք» Գրետինը հրատարակեց նաև 1866 թ. օրականին:

— Ցունական նաւահանգիստների պաշարման վերաբերմամբ «Berliner Tageblatt»-ին հեռագրում են թէ Փրանսիայի մասնակցութիւնն այդ պաշարմանն ապահովուած է ներկայումս: Գրետի պաշարումն ուղացաւ նրա համար, որ ընկեան կողմն ի լիւրին 2-իմենաց, շինեցաւ աշտունի ծախիւր յանուն ու. Գաթուկիլիին որ ի վաղաքապատ քաղաքի և է ի ձեռն աղանից: (Տես նաև Մովսէս Կարան պատմ. աղտանի. հար. ա. երես 423): Մայն տեղը Ռուս վարդապետը զննց յարաբացւած իւր ազարակ կամ ծառատուկ, 1870 ին, մարքելու աղեն հայկական հնութիւններ երևան ելան, զորս խնամով պահպանեց անեղծ պահովով, որոնք ժամանակին հրատարակեցան, գերիզմունի արձանագրութեան մին Օղոստինից արքայ ծախաղանի կամ Արքայական յիշատակն է, յաւուր մեծին Սահակայ և Միտրոքայ: Երկրորդն Արքայական Արշակունիի մօր Զուլանկան գիւրեղման է, որոյ վրայ միտրոքով յօրինուած հայկական նշանները կըրկեն, այժմ այստեղ ռուսաց փառաւոր վանք դարձած է:

Պաղատան վանքն զոր շինեալ է չորրորդական հայոց, ի հիւսիս կողմն է: — Սյուն վանքն որ տուրի յառաջ յայտնեցաւ, իւր պարագայիւր ընդարձակութեան գրեալ հրատարակեցաւ մէջս լրագրաց, այժմ հարկ չէ վերստին կրկնել: Բառայ կամ Բառինայ վանքն Զիւրապետ (անուն չունի) շինեալ ծախիւր Արշալոյս: — Գաղաւտն Գաղաւտնի վանքն, յանուն արքայ Զօփիսիմայ և Գայեանայ: Այս վանքը քաղաքին չուկային մէջ 14 մարմարեան սիւներու վրայ կառուցեալ, այլազգի տիրած և այժմ գործարան օժառի է:

Սյուն վանքը Երուսաղէմի մէջ և չըջակալը Արշակունիաց հարստութեան ատեն, մասնաւոր ի կենդանութեան Տրդատայ և ու. Լուսաւորչի, և սոցա կարգին և ժամանակակից է նաև ու. Յակոբայ վանքը, զոր Արշակունի կանգնած են ի յիշատակ իրենց տոհմակցին, նախահաւատ Արքայութեան Երետին և նրա տիկնոջ Զեդինէ թագուհի: Զահագործական առանց հիմնաւոր փաստի որքան կամի այնքան թող մարառի ազգային իրաւանց դէմ: Տեսնենք այժմ Անատոլիական վարդապետի գրածները, թէ քանի անանուն վանքեր կան նայն ցանկին մէջ, որ մեր հակառակորդը կը պնդէ թէ ու. Յակոբայ անունը յիշուած չի:

Նորավանք, մերձ ի գերեզման Եւայի մարգարէի: Խաթայ երանելոյն վանք, ի ձորն Գեթեմանի: Զարհուանի վանք, Գուգարաց վանք, Լիւտունեաց վանքն ուրկանոց: Խորհրդունեաց վանքն, Գրետի վանքն: Արշակունիաց վանքն, ի ներքոյ ի քաղաքին ի Գրոպա տիկէ կողմն է: Ամատունեաց վանքն: 2-րդ վանք ի Սելովմայ կողմն: Գալու:

Ժողովակները տարբեր հրահանգներ էին ստացել, այնպէս որ հախուած էին բացառութիւններ խնդրել իրենց կառավարութիւններէ: — Անգլիական մի քանի թերթեր հնարաւոր են համարում, որ Անգլիան և Ռուսիան երոպայից լիազօրութիւն ստանան Գրետի գործերը:

Ապրիլի 1-ից «Նոր-Գար»-ին ըստանորդ են գրում ևւ վճարում են 8 րուբլի:

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Գովակահ հայոց բարեգործական ընկերութեան նախագահ Ա. Ս. Անանեանը հետեւեալ նամակն է ստացել: Դանիայի թագուհի քաղաքաւոր Ս. Գինինգսից: «1896 թ. դեկտեմբերին Դանիայում մի մասնաժողով կազմուեցաւ, որպէսզի նպաստներ հաւաքի գէթ փոքր ինչ թիւթեանցիւր համար մեր այն ազգակիցները որքայի վիճակը, որոնք վնասուեցան անգլիական կատարած ժամանակ չայատանի նոյն այն մասում: Երբ զորադաշտը, դեռևս գտնուած էր բարբարոս-թուրքերի տիրապետութեան տակ: Այդ մասնաժողովը գործում է Զեդանդիայի եպիսկոպոս զր. Ռեօգամի նախագահութեան տակ, իսկ ստորադրոյս կատարում է քաղաքաւոր պաշտօնը: Մեր գիտաւորութիւնն այն է, որ ստացուող նուիրաբերութիւններով (փառք Աստուծոյ, մենք մեծ համակրանք գտանք մեր հայրենիքում դէպի այդ թշուառները) ամենից առաջ թիւթեանցիւր այն հայերի վիճակը, որոնք, իրենց կեանքն ազատելով, ապաստան են գրտել ուրիշ երկրներում և գտնուած են այնտեղ ամենաողորմիկ դրութեան մէջ, զորով ամեն բանից: Մեր յայտնի հայ

վրայ կառուցեալ, այլազգի տիրած և այժմ գործարան օժառի է:

Սյուն վանքը Երուսաղէմի մէջ և չըջակալը Արշակունիաց հարստութեան ատեն, մասնաւոր ի կենդանութեան Տրդատայ և ու. Լուսաւորչի, և սոցա կարգին և ժամանակակից է նաև ու. Յակոբայ վանքը, զոր Արշակունի կանգնած են ի յիշատակ իրենց տոհմակցին, նախահաւատ Արքայութեան Երետին և նրա տիկնոջ Զեդինէ թագուհի: Զահագործական առանց հիմնաւոր փաստի որքան կամի այնքան թող մարառի ազգային իրաւանց դէմ: Տեսնենք այժմ Անատոլիական վարդապետի գրածները, թէ քանի անանուն վանքեր կան նայն ցանկին մէջ, որ մեր հակառակորդը կը պնդէ թէ ու. Յակոբայ անունը յիշուած չի:

Նորավանք, մերձ ի գերեզման Եւայի մարգարէի: Խաթայ երանելոյն վանք, ի ձորն Գեթեմանի: Զարհուանի վանք, Գուգարաց վանք, Լիւտունեաց վանքն ուրկանոց: Խորհրդունեաց վանքն, Գրետի վանքն: Արշակունիաց վանքն, ի ներքոյ ի քաղաքին ի Գրոպա տիկէ կողմն է: Ամատունեաց վանքն: 2-րդ վանք ի Սելովմայ կողմն: Գալու:

1) Ցունեան Յովակիմայ և Անանեան, ծննդեան վայր ու. Գուգին, յետոյ Սուրհիլէ, և ի վերջոյ 1858-ին անցաւ ի ձեռն գաղղիացաց իւրեկ պարգի, ի սուլթան մէջի կայսեր օսմանեան պատմութեան: Ե. Ե.

րենակցից, Մուսկուայի գանիական հիւպատոս Թէոդոր Լանգէից իմանալով, որ Թիֆլիսում հայոց Բարեգործական ընկերութիւն կայ, որի նախագահը Դուք էք, պատու ունիմ մասնաժողովի կողմից խնդրելու ձեզ, հնարաւոր չէք համարել արդեօք Թիֆլիսի առեւտրական բանկի միջոցով փոխադրուած մի որոշ գումար ստանալու և այդ փողերը բաժանելու ըստ ձեր հայեցողութեան այն հայերին, որոնք փախել են կոտորածներից և գտնուած են Գովկասում թրչուառ գրութեան մէջ: Ինչ խիստ կը պարտաւորեցնէք, եթէ պատասխանը կարելոյն չափ շուտով, որպէսզի կարողանան անհրաժեշտ կարգադրութիւններն անել իւր ժամանակին: Նմանապէս շատ չնքսակալ կրլինեմ, եթէ դուք, համաձայն լինելով, տեղեկութիւններ տաք, թէ ինչպէս պիտի բաժանուեն Դանիայից ուղարկուած նուիրաբերութիւնները, որոնք կը կազմեն մօտաւորապէս 14,000 ֆրանկ:

Վերջապէս եմ նամակս, Ողորմած Տէր, ամենախորին ցաւակցութիւն յայտնելով այն զօրաղորդութեան տոթիւ, որ հասել է ձեր թշուառ եղբայրներին և քայքայիւր հայաստանում: Եւ տանջուած էի Ձեզ հետ և կրտսանջում, աղօթելով տէր-Աստուծուն, որ նա պիտի, և շուտով վերջանան այդ անյուր սարսափները:

Ս. Գինինգս քաղաքաւոր Երետին Սիօն: Թեան Դանիայի Թագուհի:

Թիֆլիսից Թիֆլիս հասաւ գովաւոր Գալու Ռոսթրալս ուսումնասիր պարտը և ապրիլի 2-ին ուղեւորուեց Բազու Անգլիական երկրի քաղաքները տեսնելու նպատակով: Դովաւոր Ռոսթրալսը երկուստարդ և համակրելի անձն է. խմբագրութեանս մէջ ունեցած խօսակ-

նեաց: Անձեանցաց: Գալուկունեաց: Գոտայից: Բաղբերունեաց: Սահառունեաց վանքերը, 2-իմենաց լեռ: Այլևս երեք վանք Արտանից Այլևս երեք վանք ի մէջ քաղաքին Երուսաղէմի: Եւ այլ չորս հաւակին վանք ի Մամիկոնէից շինեալ: Սյուն վերոյգրեալ երեսուն և աւելի եւս անանուն վանքերուն անունները թող ցուցնէ մեզ փոխանակաւ վարդապետը թէ որ սուրբերուն անունով կառուցեալ են, և սպա ու. Յակոբայ լիւրեղիւր լուծի:

Անատոլիական վարդապետ ու. Փրկչի և ու. Զերեալակապետի վանքից անունները չէ յիշած, որոյ միայն անունը կը կոչեն տէր-Լիւթիմունէ և միւսին հապուելի-Մէսիս, միթէ ասոնք ալ յաշակրաց ատեն հայոց տնցած կըլինին, որոց վաւերական գրեանքն 700-էն մինչև 750 թուականը կը հասնի և կը պահուին տակաւին ու. Աթոռոյս գրոց կարգը: Թողունք ուրիշ հանգամանքները, որ Երուսաղէմի ըզմանուր պատմութեան կը վերաբերի, մասնաւոր Թովհանեան Արժիշեցու աշակերտ Գարապետ վարդապետ ու. Փրկչի վանքը համար ըրած ջանքը և կրած նեղութիւնը, և վերջոյ գրեալ թուականին փոխաւորը Գարեթի վարդապետին պատահած դէպքերը:

Ինչպէս վերը խոստացանք, Գարապետ վարդապետի իւրեկ վկայ և անջրկի փաստ մէջ բերած Գաղանկատուացաց

ցով ինչից իմացանք, որ նա նպատակ ունի առանձնապէս ուսումնասիրելու հայոց կուլտուրան, հնութիւնները, նա- թաթիւները, կեանքը, նիստ ու կացը և այլն: Նա մի 10-15 օրից կը վերա- գանայ Թիֆլիս և այնուհետեւ կուղե- րուի Երևանի նահանգը, էջմիածին, Ալեքսանդրապոլ, Էջմիածին և այլ տեղեր: Գերմանացի գովադարը նպատակը համա- կրելի է և մեծայայտ ենք, որ ամեն տեղ էլ այդպիսի մի գիտնական հիւրին կը- լինուին սիրով և ամեն կերպ կաշակ- ցեն նրան գիտացնելով նրա ճանապարհ- հարդարութիւնը:

Անգլիական աւետարանական ընկե- րութիւնը «Հայր մեր» հրատարակել է 63 լեզուով և բարբառներով և 40 հազար օրինակ տպարկել է Ռուսիա միլիոնաւոր դպրոցներում բաժանելու համար:

Թիֆլիսի քաղաքային խորհուրդն իւր մարտի 31-ի նիստին, քաղաքային վարչ- յութեան գեղարդար համաձայն որոշ- շինք տուրք տուին Անգլիկոսեան եր- կաթոլիկ Ներսիսեան և արտահանուող ապրանքների իւրաքանչիւր պտուից, 5 տարի ժամանակով: Առեւտրի և մանու- ֆակտուրայի մասնագործի կարծիքով որ հարցերը և քաղաքային վարչութիւնը, ալդ տուրքը քաղաքին տարեկան կրտա 40,000 ռ. եկամուտ:

Քրիստոնեական հասարակականութեան նախագահ պ. Ֆելիքս Փարի Պետերբուրգ այցելելու վերջնականապէս վճռուած բան է համարուած:

ՎԻՊԵՆ. «Նոր-Գար»-ի նախընթաց հա- մարում խառն յարեցի բաժնում ստորագ- րողական սխալների թուով հետեւեալ միտքը ապագայի սխալն է լոյս տեսել: «Երբեք պէտք չէ վաւարով կարող, պէտք է լինի. Երբեք պէտք չէ վաւարով կարող...»

ԻՆՁ ԳՐՈՒԹ ԵՆ

ԳՐՈՒԹ.—Մենք այս տարի շատ չոր և տաք ձմեռը ունեցանք, որի շնորհիւ ապագայից փայտի թանկութիւնները հրաշքով, որ դարձեալ նոյն մաս- տաս վարդապետն աւած է, յորում 9-10 վանք թաւելին զկնի կրնայէ. «այսինքն առ նախանձու հայրապետքն Երուսաղէմի խանգարեցին գհայոց և զԱղվանից տեղ ձեռնադրութիւն ի վա- նօրէիցն, զի 100 և աւելի վանք որք կան անդ, զորոց փայտ կաւեալ իշխանա- ցն հայոց, եթէ կնիզիկներ արուեալ թագաւորին Յուստիանոսի, որ է 70,000 զահեկան, թագիցին ի բաւութեանէ հա- յրապետացն դամեան վանօրայան. ա- պա յետոյ յանգանալոյ մերոց ամե- նեքեան այլայցեան: (Տես պատմ. Աղվ. Մով. կաղ. հար. ա. երես 424):

Որդ ինչեւն պատմիչը 100-էն աւելի հայոց և Աղվանից և վանօրէից անուե- ները միաւորել զբնի չէ կարողացեր, և կամ իբրեւ Աղվանից պատմիչ չէ յօժա- րել զբնի, այլ հարեանցի անցեր է, ու- րեւին Չահնազարեան ինչ տարօրինակ տպացոյցի յենելով իբրեւ ճշմարիտ վը- կայ մէջ կըրնէ սոյն պատմիչը, թէ ո. Յակոբայ վանքին անուը ինչա՞ծ չէ. ե- թէ նա իւր կենդանութեան ատեն բարեհաճէր այս 100-էն աւելի վանօ- րէից անուները միաւորել յալանէ յա- նուանէ թուել, և իւրաքանչիւրոց հիմ- նարկութեան ժամանակը և թուակա- նը որոշէր, անտարակոյս ո. Յակոբայ

բարախտութիւնը: Զմեռուայ չորու- թիւնից ցորենի արտերը, որ միշտ աչ- նանացան են ինու՞մ, շատ նուազ բեր- քի երես են ցոյց տալիս, ուստի ցորե- նի գինը հեռագնաւ բարձրանում է:

ՂՈՒՂՈՒՅ.—Այս մեծ պատում ժողո- վուրը քարոզները գուրկ չէնաց: Բարձր. Գարեգին վարդապետը, տես- նելով որ քահանաները թաւակնութիւն չեն տալիս, այժմ ինքն է քարոզում և երբեմն էլ արժ. Մեսրոպ վարդապետին է նշանակում քարոզելու: Արժ. Մեսրոպ վարդապետն անցեալ կիրակի մի քա- ռոզ խօսեց Ազուկեաց եկեղեցում նրա քարոզը նոր տեսակի էր, որ նա յայտ- նեց հենց սկզբներում անելով «ես ձեզ սուրբ քրքից չեմ բացատրում, սրբակե- տե գութ մեզից լաւ գիտէք սուրբ գիրքը»: Նա պատմեց երկու հնդկական առակներ, որոնց առակը բացատրու- թեան թողեց, մենք չհասկացանք թէ ինչ ուզեց ասել: Գուցէ ժողովուրդը շատ լաւ գիտէ ո. գիրքը և աւելի լաւ քան թէ արժ. Մեսրոպ վարդապետը, մենք այդ չգիտենք, բայց եթէ այդպէս, ցանկալի է, որ հայր սուրբը մի քիչ էլ ժամանակ գործ պնէր սուրբ գիրք կար- դալու և ժողովուրդից աւելի հասկանալու համար:

«Անարատ»-ի մէջ կարդացինք, որ ո. Ղեւնդեանց ու Վարդանանց տօնե- րին ճեմարանում հանդէսներ կատա- րուեցան իսկ այստեղ կատարեց միայն Վարդանանց տօնի հանդէսը թիմ. զույ- բոցում, որին ներկայ չէր արժ. հայր տեսուչը և նախընթաց օրը գնացել էր իւր գիւղը: Ինչպէս երևաց, բարձր Գարեգին վարդապետը տեսնելով եկե- ղեցական տօների ու հանդէսների ան- շջացումը, ինքը եկաւ հանդէս և մի գեղեցիկ քարոզով բացատրեց այդ տօ- ների մեծ նշանակութիւնը: Թէ աշա- կեաւները և թէ հիւրերը գոհ հեռու- ցան:

«Անցեալ տարիները թիմ. զարդում մեծ պատի կիրակիներին աւետարան էր բացատրում և ժողովուրդից էլ շատե- րը գալիս լսում էին. այս տարի արժ. Մեսրոպ վարդապետը այդ էլ է վերա- ցրել:

ՍՈՂԻԱՆԻՅ.—Մարտի 24-ին, կէս- րուայ ժամը 2-ին, յանկարծ բարձրա- ցաւ մի փոթորկայից քամի, սրը թէ

վանքին աննուն ալ որոշեալ թուակա- նաւ պիտի գտնէր, և ստոյգ կերպով պիտի համոզուէր թէ, այս վանքն միա- ներուն նման Արշակունեաց տաճին չլինած է, և ոչ թէ խաչակրաց ժա- մանակ հայոց անցած:

Աղվանից պատմիչը, յոր ապաստո- նած է Չահնազարեան գիտնական հայ- րը իբրեւ նեցուկ հաստատուն և ճշգ- րիտ ապացոյց, հարեանցի կերպիւ Տը- նօրինական ո. տեղիքը կրտսերաբէ- շափով և քանակութեամբ, բայց ու. Ա. զիսոյն վերնագրոյն մէջ կըրէ. «ստոյգն գրեցեա անդա՞ծք. ուստի կերկր թէ Գարեգինանցին ոչ երեսուղեմ ե- կած է, և ոչ Տնօրինական տեղիքը և հայոց և Աղվանից վանօրայքը տեսած է. այլ մաստատ վարդապետէն առնե- լով քանի մի Աղվանից յանուն կառու- ցեալ վանքերուն անունը տալով, և 100-էն աւելի վանք ըսելով խնդիրը կըփակէ, առանց ո. Յակոբայ վանքին անուն յիշելու: Օրինակները տատ նրա գրածները: Քրիստոսի Տեառն մերոյ գերեզմանը, Գիւտ խաչի եկեղեցին 65 սեան վրայ, Գորգոթայ, Սիոն վանքա- տունը 80 մարմարեան սիւներու վրայ, կամարակալ, յահելէ Սիմօնի, բանտն Քրիստոսի (ս. Փրկչի վանքն ի ձեռն հայոց), ո. Գուկն գերեզման ի Գեթ- սեմանի, Համարածման եկեղեցին ի լեռն 2 թիւնեաց, Բեթլէհէմի եկեղե- ցին 200 կանգուն յերկայնութիւն և

պէտ գրամական ոչ մի վնաս չպատճա- րեց գիւղացիներին, սակայն մի այն- պիսի երկիւղ ու սոսկում ազդեց ա- մենքին, որ բոլորն էլ ստիպուած էին փախչել իրենց տները, պատասխա- լաւ: Հետագայեւ փոթորիկը սաստկանա- լով, փորձեց իւր ոյժը, խտտի գէզերը ցրելու դառնալով կողմեր: Այն տանիք- ները, որոնք պատած էին երկաթեայ թիթեղներով, փոթորիկի գործիքի ինչից սաճէնաչափ տարածութեան վրայ Այս երկրորդ անգամ է, որ մեր գիւղում այսպիսի փոթորիկ է պատահում:

Գործիքի խնդիրը հանգստութիւն չեն տալիս մեր գիւղացի ժողովուրդին: Մի երկու շաբաթ առաջ անայտ շա- րագործները քանդում են մի գիւղացու գործի պատը և ձին գողանում տանում: Այդ օրից մի շաբաթ յետոյ, դարձեալ գողանում են մի ուրիշի ձին: Գեւ մին- չէ հիմայ էլ յայտնի չէ, թէ ովքեր են եղել այդ երկու ձիերի գողերը:

«Այլիւների գործն արդէն սկսուել է, շատերն էլ վերջացրել են: Խեղճ գիւղացիները աշխատեցին և աշխա- տում են սրտեղբ կատարած. նրանք այժմ վերաբերեալ գործերը կատա- րում են կասկածանքով, որովհետեւ եր- կու տարի չարչարուեցին, քրտինք թա- փեցին, բայց ոչ մի եկամուտ չստա- ցան: Երկիւղ կայ, որ այս տարի էլ այդպիսի բերք չտան:

ԿՐՈՒԹ.—Մեծ պատում ընթաց- քում Գարուստ գործիքիւն համահարա- կի կերպարանք է ստացել, օր չի անց- նում, որ չլսենք, թէ այս կամ այն մարդի տունը թալանի, տարել են: Մի երկու օր առաջ անայտ գողերն մտնելով 100 տարեկան ծերունի Տէր Գուկայի տունը, թալանում, առնում են տան մէջ գտնուած բոլոր ա գրաւ- քը: Այս գիշեր էլ, մարտի 29-ին, չարագործներն մտնելով մի խեղճ հայի տունը, ունեցեալ չաւեցածը սրբում տանում են. անխիղճ գողերն գրանով չբաւականանալով, թոյլ են տալիս իրենց տան ամբողջ նշանուած աղջկան գաշտի մի քանի վերքեր հասցնելու:

Մեր քաղաքի ժողովուրդական երգիչ Ստրգիս Բիւրիսեանը վախճանուեց: Հանգուցեալը տոնկահագաթակ էր և ամբողջ 17 տարի քաղաքում երգում

100 կանգուն ի լայն. 90 մարմարեան սեանց վրայ կամարակալ, հովուաց տեղին և երկու եկեղեցիք, և Յարգա- նանու եկեղեցին երեք սեղանով և այլն: (տես պատմ. Աղվ. եր. 421, ալպ ի Փարսի): Գառմիշն ինչու արեգօք չէ յայտնած թէ այս կամ այն ինչ տեղին, այս կամ այն ինչ ազգի և ժողովրդաց ձեռքն է, կամ հայք, յոյք և լու- տինք այս ինչ կամ այն ինչ տեղոյն կտրին, և կամ ընկերովի են, զի ար- դէն ունի ժամանակիւ ընդհանուր ըը- լիստոնեայ ազգաց մէջ խաղաղութիւն և բաժանումը կտրեւ, կրօնական և ծի- ական խեղդիւնը միշտ կրտսերուէր, և այն հայածանօք, չարչարանօք և յա վըշտակութեամբ ընչից և ստացուա- ծոց, մինչև ի գալ մեծին Օմարայ յը- բուսողեմ և տրեւ երկրին ի թուին. 636 եւ թէ պատմիչն վերջգրեալ տնօրինական տեղեաց ո՞ր ազգի ձեռք լինել, և իրեն առաջ բերած վանօ- րէից անուններն միաւոր ինչէր, և ո. Յակոբայ վանքին տնունը շլիւէր, այն ատեն հարկ պիտի լինէր Չահնազա- րեան գիտնական վարդապետին խօս- քերուն հետեւել թէ ո. Յակոբայ վանքն խաչակրաց ատեն հայոց անցաւ: Ա- պաքն երջանիկ պիտի համարէիք ըզ- մեղ եթէ բարեհաճէր այսքան վանօ- րէից, մանաւանդ ո. Յակոբայ վանքին, հիմնարկութեանց թուականը և ժա- մանակը որոշեալ կերպիւ, արձանա-

ու նուագում էր ժողովուրդական երգեր: Նա անարտառ ու անթիւ անուն էր վա- յելում հասարակութեան մէջ:

ԻՄ ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՆԵՆԻՐԸ

Մեր գիւղական եկեղեցիներին ան- չբութիւնը իւր ծայրայեղութեանն է հա- սել. արտաքինը գուրկ է կաթոլիկից և խաչից, պատերը կանգնեցրած են ցիւխից, այս ու այն կողմը կիսաբանդ: Արտաքուստ տեսողը չի կարող իմա- նալ, զա եկեղեցի է թէ մի այլ շինու- թիւն: միայն մէջը մտնելուց յետոյ կի- մացուի, որ զա Աստուծոյ տաճար է և ինչից է խմացում, —որովհետեւ եկե- ղեցու արեւելեան կողմը մի քիչ բարձր է (սեղանի):

Եկեղեցին չունի իւր բակը, չըջապա- րիսպը, որով բաժանուէր տներէ: Հարց- նում ես գիւղացիներին «մօթ չէ՞ ձեզ, որ ձեր ո. տաճարն այնպէս անշուք էք պահում, հոգս չէք տալու նրա բարե- յուսութեանը: պատասխանում են «տի- րացու ջան, որթ իս ասում, մեղաւո- րը մենք ենք, որ մեր եկեղեցին գուրկ է դարդ ու գարգաւանքից. ամա մինք էլ ինչ անենք, մեր քահանաները մեզ չեն հասկացնում, գործի գլուխ չեն կանգնում, որ մենք եւ մեր ձեռքից ե- կած օգնութիւնը հասցնենք մեր եկե- ղեցու բարեպարտութեան համար: Մարդ տեսնում է զիւղական եկեղեցիների ան- բարեպարտութիւնը, քայքայեալ վիճակը, թէ ներքը և թէ դուրսը տիրող ան- մաքրութիւնը. այս բոլորը մի ճնշող տպաւորութիւն է անում այցելողի վրայ: Տեսնում ես անցեալի եկեղեցիները, տաճարները, կիսաբանդ, աւերակ դար- ձած, փլուած, որ քար քարի վրայ չի մնացել, բայց և այնպէս նրանք իրենց մէջ չուք անեն, խորհրդաւորութիւն են պահպանում: Երանց քանդակները, ճար- տարակետական ձևերը դարձեցնում են ամենքին. շատ տեղերում նորոգել են այդ աւերակ տաճարները և այնտեղ են ժամապարտութիւն կատարում: Դրանցից դեռ փչում է ու բուրում անդեալի փա- աւորութեան հոտը. մէկ անգամ մըտ նողը դրանց մէջ մէկ էլ չի կամենալ օտը դուրս գնիլ: Իսկ այժմօք գիւղական եկեղեցիների վրայ մէկ անգամ նայողը երկրորդ անգամ չի ուզի նայիլ:

Ի հարկէ, նշանակութիւն ունեցողը եկեղեցու մարմարեայ պատերը, քան զբութեամբ, և կամ իւր յօրինած տես- բալին մէջ ինչեւով մեզ տառեղէր, և ոչ թէ առանց օրինաւոր ապացոյցի ընդ հանուր ազգին դարաւոր իրաւունքը խտտի հարուածի, չեղած իբրեւ եղած է, իրականացնելու ջանալ, ինչպէս Կոստանդնուս 326 թուին պատուած Քրիստոսի լուսաւոյտին մէջ մարդ կը պարգեւ Տրդատայ 318 թուին, որ 8 տարի վերջը պատուեցաւ: Նոյնպէս 318- թուին յերուսաղէմ անդոյ և տակաւին շինուած ո. Յակոբայ վանքն հայ կղե- րին իշխանապետի կը պատրաստէ, որ 328-330 թուին հիմնարկուած է, այ մինքն 12 տարի յետոյ: Ինչպէս վերը միւս վանօրէից անանց հիմնարկութեան ժամանակները տեսնուեցաւ: Իսկ մեր շնորհազարդ վարդապետը չգիտեմք ինչ նպատակաւ և ինչ խելով հայոց դա- րաւոր սեպական իրաւունքը 10 ըզ դարուն վերադին հայոց կը պարգեւ ան- որոշ կերպիւ: Եթէ ըստ նորա տառ- թեան, ամեն ազգի կղեր և ժողովուրդ հայ, յոյն, լատին և այլն, առանց խըտ- րութեան կրօնի և օրենքի արգելքի, ամեն եկեղեցի հոգեւոր պաշտօն կը կա- տարէին և կը աղօթէին մի բարձրաս- տիճան հոգեւոր հովուի իշխանութեան տակ, մինչև 5-րդ դարուն վերջերը, այսինքն Քաղկեդոնի 4 ըզ ժողովոյն անմարտուն յետոյ (451): Եթէ այդ- պէս էր, ինչ հարկ ստիպեց Արշակու- նեաց ճոխ ահաւթիւնը, Վաղարշապա-

գակները չեն և ոչ էլ ներքին սակեց- լաւայաները, արժաթեայ ջահերը. բայ և այնպէս դրանք եւս բարոյական մե- նշանակութիւն ունին:

Արեգօք այս բոլոր անհաշիւ տիւտ- երեւոյթները տգիտութեան արգելք չէ և թէ հետեւանք անհագնութեան: Մասաւ տգիտութեան և ընդհանրապէս էլ ան հոգութեան: Տղիտութեան, որովհետեւ գիւղացու կարծիքով անպատճառ պէտք է քահանան լաւ լինի, որ ինքն եւս ա- յաւալ իւր կողմից, որքան կարելի նրանից յետ չի մնայ և նրա լաւ ըն- թացքն իրեն օրինակ տանի, թէ հակառակ գէպում նա տնում է. «քա- րը գլուխը, որ նա չի տնում, իմ ի- րանն է, որ ես անեմ. նա որ քահա- նայ է, պարտական է՝ չէ անու- իմ ինչ գործն է: Սա ժողովուրդի հա- կապարտութիւնն է. Իսկ քահանան մօլ- անկունում, հեռու տեսնող աչքերից, նոյն իսկ էջմիածնի շատ մօտիկ մտա- նութած անհոգութեան, աներկիւղ կը պով անում է այն, ինչ որ ըէֆն է առ- լիս: Այսպիսիների վրայ եղած բողոքը թղթիւն էլ մնում են կոտորտները և կամ գիւղացուսան արթններում:

Դրանք այնպիսի տեղեր են, որ կա- րող է մտնել միայն ճանապարհորդ- օտքը, ճանապարհորդութիւնը յամե- առած յատուկ այդպիսի խուլ անկիւն- ներում կատարում գործերը հրապա- րակ հանելու համար:

Իսկ մեր ճանապարհորդութեան տե- ղերը գլխաւորապէս կաղմում են Անի Զիւրակ, Լոռի այնպիսի տեղեր, ուր զեւ- անցեալի փառքի բնկորները դարձա- նում են բուրիւն, ուր դեռ կանգուն և հին հին տաճարները, խորանները, պ- րոնք այժմ եւս կաղմում են ժողովուրդ- կրօնական արտայայտութեան տեղերը կրօնավայրերը: Այնպիսի տեղեր, ուր դեռ եւս կանգնած են Հաղարատ և Սա- նահին հուշակաւօք վանքերը, որոնք «ա- րեւելաց» կենտրոնաւորեցին էին կաղ- մում, որտեղեւից հնչում էին արեւելեան եպիսկոպոսների ձայնները ի սէր ազա- ւորութեան ազգային ո. եկեղեցւոյ ժԹ. և ԺԳ. դարերում միութեան խնդիրնե- րի ժամանակ:

Իսկ Անին և չըջակայ գաւառները լի են հին-հին գաւառց եկեղեցիներով և վկայարաններով, որոնց մէջ մինչև այ- ժմ հնչում են հայի կրօնական եր- գերը ու ալելուիաները: Սրանց արտա- քինը նարթեքի տանիքն անհոգութեան տեղերը, և կամ իւր յօրինած տես- բալին մէջ ինչեւով մեզ տառեղէր, և ոչ թէ առանց օրինաւոր ապացոյցի ընդ հանուր ազգին դարաւոր իրաւունքը խտտի հարուածի, չեղած իբրեւ եղած է, իրականացնելու ջանալ, ինչպէս Կոստանդնուս 326 թուին պատուած Քրիստոսի լուսաւոյտին մէջ մարդ կը պարգեւ Տրդատայ 318 թուին, որ 8 տարի վերջը պատուեցաւ: Նոյնպէս 318- թուին յերուսաղէմ անդոյ և տակաւին շինուած ո. Յակոբայ վանքն հայ կղե- րին իշխանապետի կը պատրաստէ, որ 328-330 թուին հիմնարկուած է, այ մինքն 12 տարի յետոյ: Ինչպէս վերը միւս վանօրէից անանց հիմնարկութեան ժամանակները տեսնուեցաւ: Իսկ մեր շնորհազարդ վարդապետը չգիտեմք ինչ նպատակաւ և ինչ խելով հայոց դա- րաւոր սեպական իրաւունքը 10 ըզ դարուն վերադին հայոց կը պարգեւ ան- որոշ կերպիւ: Եթէ ըստ նորա տառ- թեան, ամեն ազգի կղեր և ժողովուրդ հայ, յոյն, լատին և այլն, առանց խըտ- րութեան կրօնի և օրենքի արգելքի, ամեն եկեղեցի հոգեւոր պաշտօն կը կա- տարէին և կը աղօթէին մի բարձրաս- տիճան հոգեւոր հովուի իշխանութեան տակ, մինչև 5-րդ դարուն վերջերը, այսինքն Քաղկեդոնի 4 ըզ ժողովոյն անմարտուն յետոյ (451): Եթէ այդ- պէս էր, ինչ հարկ ստիպեց Արշակու- նեաց ճոխ ահաւթիւնը, Վաղարշապա-

(Պաշտօնական):
Ա. եպիսկ. Տէր-Յովհաննիսեան.

Երուսաղէմ:

...այդ կորստաբեր ուխտը, որ ներ-
այումա ահալին ծառայ է ստացել ժո-
ղորդի մէջ, առաջացել է միմիայն
մարդկանց անժուժկայութիւնից, ա-
նաստական անդուպ կրօնից ու հեշտա-
խրութիւնից...

Անժուժկայութիւնն ու հեշտախրու-
թիւնը, բացի մարգու առաջնութեան
կրօնային նշանցած ազդեցութիւնից, ներ-
կրծում են նաև նրա բարոյական ըզ-
գացմունքների վրայ:

Ի շարք զգացմունքների, որոնք մեծ
աշխատկութիւն ունեն մարդու համար
առաջին տեղը բռնում է ամօթի զգա-
մունքը, որ յատուկ է մարդկանց, բայց
կրծն են անասունները:

Ամօթը Աստուծոյն աշխարհի կայծն
որ միջոց է տալիս մարդու ճանաչել
արարչը, բարձր պահել իւր մարդկային
պատիւնը և արժանաւորութիւնը... Ա-
մօթին է որ ստիպում է մարդու կուտի-
լային ամենի ղէմ, որոնք կարող են վի-
թաւորել նրա բարոյական զգացմունք-
ները: Ամօթի զգացմունքը նայնքան նը-
շանակութիւն ունի մարդու համար, որ
նաև և երկիւղը և այլ զգացմունքներ
զարգացնում է մարդու մէջ միմիայն այն
ժամանակ, երբ նա կարողութիւն ունի
ճշնշիւտ իւր վատ և անպատասխար-
ցանկութիւնները զգալու իւր հեշտա-
խրական ձգտումները, անարատ պա-
հելու իւր կուտութիւնը...

Երբ նա չի կարողանում զգալ իւր
կրօնը, անձնատուր է լինում հեշտա-
խրութեան, ցոփ կանանց զրկում խախ-
տելով իւր կուտութիւնը, կորցնում է
ամօթի զգացմունքը և այսպիսով ծա-
խելով իւր մարդկային պատիւը, աշ-
խարհութիւնը ու մարդու խիղճը անպա-
շտում է և միանգամայն զրկում այն
իրջանկական սիւղը վայելչութիւններից
որ նա պիտի վայելից իւր ստրկա-
նազատութիւնը: Անժուժկայութեան կո-
րթատաբեր հետևանքներից ի նկատի
նենալով, պիտի պահանջի, որ ինչպէս
օրիորդը, այնպէս էլ երիտասարդը մի-
շն իւր պատը կոյս մնայ, և այս պա-
հանջը ինչ միջոցով էլ որ լինի պիտի
սքրազօր սկզբի:

Հինց սկզբից պատահու և երիտա-
սարդի վրայ պիտի զննի մի պարտա-
ւորութիւն-այն է պատերազմել իւր կրօն-
քի ղէմ և այդ, մասնաւորապէս յօգու-
մ իւր անարատութեան ու կուտութեան
ընդհանրապէս ընտանիքը, զպրօքը
եկեղեցին իրենց կրթական միջոցներու
պիտի աշխատանքն պատահու և ապա և
երիտասարդի մէջ կամքի ոյժ զարթեցնել
որ նա կարողանայ կուտել իւր հեշտա-
տէր և վատ ցանկութիւնների ղէմ:
պետք է իրականապէս ցոյց տալ ամուս-
նութեան օրինաւոր և սուրբ նշանակու-
թիւնը... Ի միջի այլ տառաւորութիւններ
որ ունի ամուսնութիւնը, պիտի հա-
կացնել, թէ նա և այն առաւելութիւն
էլ ունի, որ զուպի է մարդկանց կրթ-
քեր, միջոց է տալիս կանանաւորապէ-
բարարելու սեռական ցանկութիւն-
ները և տնտեսելու այդ շարունակու-
թիւնները...

Գէորգը նրանց սրտերի մէջ դրոշմե-
լայն պարզ հշմարտութիւնը թէ երիտա-
սարդի համար մինչև ամուսնանալու կու-
տութիւնը խախտուելը նայնքան ամօ-
թալի ու նախաւտելի է, որքան և օրի-
որդի համար...

Տաճատ քահ. Մարգարեան

ԹԱՂԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԱՆԱԿԱՆ.—Որքան ուրախալի և
բաւոյթ է, երբ մի ժողովուրդի մէջ գո-
յութիւն են ունենում կրթական-բա-
րոյական հաստատութիւններ: Որքան
շատ է լինում այդ հաստատութիւնն
իւր թիւը, այնքան շատ են նրանց
տուած արդիւնքները: Ցաւոյ է, երբ
պակասում են քաղաքական հաստա-
թիւնները: Ժողովուրդն այսպիսի վա-

Галогр. А.О.Мелик-Азиззярова, Головинский просп. дом Рейгер